

IRONII PIANISTICE. GROTESC ÎN CREAȚIA LUI VASILE IJAC**PIANISTIC IRONIES. THE GROTESQUE IN THE WORKS OF VASILE IJAC****IULIA ROMAN¹**doctor, lector universitar,
Universitatea Aurel Vlaicu din Arad, România<https://orcid.org/0000-0002-5230-3930>

CZU [780.8:780.616.433]:781.61

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2025.1.06>

Vasile Ijac (1899–1975), compozitor, dirijor, profesor și critic muzical român este considerat unul dintre cei mai importanți muzicieni din vestul țării, o personalitate marcantă a începutului de secol XX. Instruit la Schola Cantorum din Paris, compozitorul a fost influențat de curentele muzicale occidentale. Seria sa de miniaturi pianistice intitulată Hedonisme este reprezentativă pentru modernismul românesc din prima jumătate a secolului al XX-lea. Deși Vasile Ijac nu este la fel de cunoscut precum alți compozitori români ai epocii, creația sa pianistică demonstrează o gândire avangardistă și o deschidere către noile estetici europene.

Cuvinte-cheie: Vasile Ijac, miniaturi pianistice, Ironii, Grotesc, expresionist

¹ E-mail: iuliaroman13@gmail.com

Vasile Ijac (1899–1975), a Romanian composer, conductor, teacher, and music critic, is considered one of the most important musicians from the western part of the country, a prominent figure of the early 20th century. Trained at the Schola Cantorum in Paris, the composer was influenced by Western musical currents. His series of piano miniatures entitled *Hedonisme* is representative of Romanian modernism in the first half of the 20th century. Although Vasile Ijac is not as well-known as other Romanian composers of the era, his piano compositions demonstrate an avant-garde thinking and openness to new European aesthetics.

Keywords: Vasile Ijac, piano miniatures, Ironii, Grotesc, expressionist

Introducere

Creația muzicală bănățeană, cu un caracter distinct și inconfundabil, s-a afirmat ca o componentă relevantă a creației muzicale românești încă din primele decenii ale secolului al XX-lea. Particularitățile de limbaj muzical ale compozitorilor vremii reflectă atât influențe ale melosului tradițional autohton cât și note de modernitate impuse în creația românească din acea perioadă.

Unul dintre reprezentanții de seamă ai muzicii bănățene din prima jumătate a secolului XX a fost compozitorul Vasile Ijac (1899–1975). Contribuția sa semnificativă la cultivarea și promovarea muzicii din această regiune l-a impus drept una dintre cele mai importante personalități muzicale ale generației sale. Vasile Ijac s-a remarcat nu doar ca un compozitor prolific, ci și ca profesor, dirijor și critic muzical, având un impact considerabil asupra evoluției peisajului muzical românesc.

Născut la Caransebeș, Vasile Ijac a urmat Școala primară și apoi Școala Normală din oraș, în anul 1922 fiind admis la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj, la specializarea teorie-compoziție. Între 1928–1930 își desăvârșește studiile de compoziție și orchestrație la Schola Cantorum din Paris, avându-l ca mentor pe Vincent d'Indy.

Opera sa cuprinde o gamă variată de genuri, de la muzică vocală și corală la muzică instrumentală, muzică de cameră, simfonică și vocal-simfonică, muzică de scenă și muzică concertantă. Lucrările pentru pian solo și îndeosebi miniaturile pianistice ocupă un loc aparte în creația compozitorului Vasile Ijac. Compuse după anul 1930, cele opt caiete de miniaturi intitulate *Hedonisme* i-au oferit compozitorului ocazia de a explora procedee componistice care anticipează unele aspecte ale muzicii românești de mai târziu.

Cercetătoarea Maria BODÓ remarcă: „Dintre lucrările pentru pian foarte sugestive, antrenând o tehnică instrumentală avansată sunt cele opt caiete de *Hedonisme*, pe care a început să le scrie din anul 1933” [1 p. 144]. *Hedonismul* reprezintă perspectiva filozofică care susține că plăcerea și absența durerii reprezintă principiile centrale de orientare în viață. Conform acesteia, individul ar trebui să caute să maximizeze plăcerea și să minimizeze suferința pentru a atinge un nivel optim de fericire și satisfacție. Hedonismul pune deci accentul pe aspectele afective și senzoriale ale experienței umane, punând plăcerea în centrul valorilor și al motivațiilor individuale.

Cu un caracter programatic, fiecare miniatură aparținând seriei *Hedonisme* a compozitorului Vasile Ijac pare să transmită o anumită idee, impresie sau stare specifică, descrisă de titlurile subsecvente ale lucrărilor, „aceste mici piese pentru pian sunt scene de caracter, având ca modele realizările ilustrațiilor înaintași precum Rameau, Couperin, Schumann sau Debussy, dar și a colegilor de generație românească precum Mihail Jora” [1 p. 144].

Metode

Ironii op. 27, cel de al șaptelea caiet al *Hedonismelor* lui Vasile Ijac cuprinde șase miniaturi pianistice — *Tachinărie*, *Parodie*, *Farsă*, *Bufoerie*, *Grotesc* și *Burlesc* — ce explorează câte o fațetă distinctă a ironiei muzicale și a modernismului. Nedatate, manuscrisele partiturilor se află în Sectorul Memoriale al Muzeului Banatului Timișoara, într-un singur exemplar.

Ciclul de miniaturi *Ironii op. 27* valorifică ingeniozitatea și personalitatea creatoare a lui Vasile Ijac. Tehnicile compoziționale utilizate demonstrează evoluția gândirii estetice și a propriei viziuni

componistice. Cele șase miniaturi se încadrează în curentul expresionist, cu influențe ale limbajului atonal. Abordând un limbaj armonic disonant, ritmuri surprinzătoare și discurs muzical fragmentat ca mijloace expresive, miniaturile oscilează între ludic și sarcastic.

Discursul muzical se bazează în totalitate pe structuri intonaționale dodecafonice, element specific tehnicii atonale, și subliniază explorarea disonanțelor și a contrastelor dramatice. Accentul pus pe subiectivitatea extremă, pe explorarea senzațiilor intense, pe obsesii și manifestări emoționale directe, elemente definitorii ale curentului expresionist, se manifestă în *Ironii*, op. 27 prin estetica contrastelor extreme.

Fără a detalia foarte mult, parcurgând partiturile celor șase miniaturi ale caietului, vom identifica câteva elemente compoziționale specifice. Astfel, compozitorul se joacă adesea cu structurile ritmice. Utilizarea măsurilor alternative frizează așteptările convenționale ale auditorului, fiind o modalitate de a crea tensiune continuă în discursul muzical. Un alt element specific lucrărilor din ciclul *Ironii* este alternarea bruscă a tempo-urilor, ceea ce creează o senzație de volatilitate. Dinamica integrată între nuanțe de *ppp* și *ff* cu intervenții subite, sporește tensiunea și impactul auditiv, iar materialul sonor dens, amplificat intens prin utilizarea valorilor de durate foarte mici are efect de presiune sonoră și reflectă complexitatea ideilor muzicale enunțate.

Rezultate

Partiturile compozitorului sunt mai puțin cunoscute în literatura românească de specialitate deoarece nu au fost tipărite, iar singurile exemplare existente se păstrează în colecții personale și în arhiva Muzeului Banatului Timișoara, Sectorul Memorial.

Antrenând o tehnică compozițională și interpretativă complexă, seria de miniaturi pianistice *Ironii*, op. 27 a compozitorului Vasile Ijac se înscrie într-o paletă expresivă amplă, în care contrastul și tensiunea devin mijloace esențiale de comunicare a trăirilor interioare. Astfel, „Meloplastica viziunilor sale estetice este realizată prin crearea unei ortografii muzicale moderne proprii, ritmuri și măsuri noi, ingeniozități tehnice, armonii luxuriante” [2 p. 12].

Grotesc, cea de a cincea miniatură a ciclului *Ironii*, op. 27, se înscrie în estetica expresionistă. De dimensiune foarte redusă, cele 46 de măsuri ale miniaturii se evidențiază prin complexitatea tehnică și expresivă. Dialogul dintre cele două mâini în structuri intervalice și acordice disonante, alternanța formulelor ostinate în valori de optimi, variațiile melodice și dinamica intensă reflectă un discurs muzical marcat de virtuoșitate și forță expresivă.

Structura arhitectonică a miniaturii este tripartită **A B C**, fiecare secțiune având o identitate distinctă marcată de schimbări în ceea ce privește metrica, agogica și sistemul intonațional utilizat.

Secțiunea **A** (măsurile 1–16), notată în măsura de 4/8, într-un tempo *Moderato*, debutează în nuanța *f* cu pedala acordului *sol-mi^b-la* enunțat de mâna dreaptă. Sub aspect intonațional, această secțiune reflectă utilizarea unei game cromatice extinse, punctată de note enarmonice (scara intonațională de 15 sunete), aspect ce contribuie la crearea unui discurs sonor bogat și expresiv (*Exemplul 1*).

Exemplul 1. Vasile Ijac, *Hedonisme*, caietul VII, *Ironii*, op. 27, *Grotesc*, măsurile 1–5

Sursa: Muzeul Banatului Timișoara, Sector Memorial, manuscris

Discursul melodic al primelor cinci măsuri prezintă un dialog între cele două mâini, evidențiat de structuri intervalice și acorduri disonante enunțate în nuanța *f*, cu variații de intensitate generate de *crescendo*-urile și *decrescendo*-urile notate de compozitor. Aspectul interpretativ presupune abordarea aranjamentelor acordice care însumează intervalul de *nonă*, ceea ce aduce în prim-plan atât cerințe tehnice cât și expresive în execuția pianistică.

Următoarea frază (măsurile 6–13) se impune prin apariția unui motiv melodico-ritmic de tip ostinato exprimat în valori de optimi *staccato*. Prezentat inițial la vocea superioară, motivul este preluat variat melodic, de acompaniamentul basului. Ritmul ostinat este completat de intervenția mâinii drepte în formule ritmice de anapest, expuse în octava mică și subliniate prin indicația *f marcato sempre precipitando*.

Ultimele trei măsuri ale secțiunii A, cu desen melodic descendent, au rol concluziv și cadențează în registrul grav pe cvarta dublu mărită *re^b – sol[#]*. Coroana notată la final, împreună cu indicația *longa* impun momentul de liniște cerut în urma pasajului frenetic expus anterior și pregătesc totodată debutul secțiunii B.

Desenul melodic progresează prin elemente de virtuositate tehnică, în timp ce termenul *martellato* indică redarea materialul sonor cu o claritate excepțională. Starea de agitație este realizată prin enunțarea precisă și rapidă a motivelor melodice, prin schimbările energice ale intervalelor și este accentuată de accelerarea treptată a *tempo*-ului.

Secțiunea mediană, de dimensiuni reduse, este cuprinsă între măsurile 17–24 și aduce o schimbare de expresie. Compozitorul alege pentru aceste măsuri indicația metrică de 6/8, iar scara intonațională extrasă însumează un număr de 15 sunete care epuizează totalul cromatic, și 3 sunete enarmonice (**Exemplul 2**).

Exemplul 2. Vasile Ijac. *Hedonisme*, caietul VII, *Ironii*, op. 27, *Grotesc*, măsurile 16–19

Sursa: Muzeul Banatului Timișoara, Sector Memoriale, manuscris

Marcată de indicația agogică *Grave*, secțiunea este dominată de o dinamică caracteristică, exprimată prin nuanțe variind de la *mf* la *pp* și apoi la *p*. Registrul grav în care rezonază primele acorduri completează desenul melodic și îi adaugă o încărcătură emoțională profundă. Atenuarea sunetului în măsurile notate în nuanța *pp* și mișcările line ale brațelor contribuie la susținerea caracterului grav al desenului melodic.

Ultima secțiune a miniaturii, cuprinsă între măsurile 25–46 are cea mai mare întindere sonoră și readuce indicația metrică de 4/8. Tempo-ul alert este impus de notația compozitorului *Sempre Animando al fine capriccioso* (**Exemplul 3**).

Exemplul 3. Vasile Ijac. *Hedonisme*, caietul VII, *Ironii*, op. 27, *Grotesc*, măsurile 24–27

Sursa: Muzeul Banatului Timișoara, Sector Memoriale, manuscris

Secțiunea C se caracterizează prin utilizarea unei scări intonaționale de 14 sunete, scara dodecafonică și două sunete enarmonice. Desfășurarea sonoră contrastează atât prin materialul muzical, cât și prin caracterul său mai activ și mai tensionat. Materialul sonor, enunțat cu precădere în registrul grav, este dominat de linii melodice cu caracter descendent în nuanțe foarte mici de *p* și *pp* *posibil*.

Secțiunea C cuprinde două subsecțiuni. Subsecțiunea **c1**, între măsurile 25–36 dezvoltă un motiv melodic-ritmic expus de trei ori pe trepte și registre distincte, cu profil ascendent. Subsecțiunea **c2**, între măsurile 37–46 debutează în nuanța *pp* *posibil* și este caracterizată de linia melodică sincopată a vocii superioare. Punctul culminant (măsurile 40–42) este marcat de intonarea acordului *re^b-sol-mi^b* de șapte ori, în sens ascendent și descendent, pe o întindere de cinci octave în *crescendo*.

Miniatura se încheie cu intervenția contratimpată a mâinii drepte pe sunetul *la* din contraoctavă, susținut armonic de pedala acordului *do-sol-re*.

Concluzii

Citând-o pe V. Demenescu, susținem că „stilul nou care va caracteriza muzica începutului de secol XX reprezintă un nou raport între vechile mijloace de exprimare și cele noi, aduse de școlile naționale. Compozitorii școlilor naționale au adoptat în creație melosul popular, ce a condus la conturarea unei estetici noi” [3 p. 91]. Compozitorul Vasile Ijac a reușit să își creeze un stil personal extrem de interesant și foarte puternic. Desi unele dintre lucrările compozitorului revendică influențe ale melosului popular românesc, stilul componistic a fost influențat de studiile parisiene și de contactul cu „marile personalități ale vieții muzicale din țară și străinătate” [4 p. 68].

Miniaturile cuprinse în ciclul *Ironii*, op. 27 se remarcă prin diversitatea și complexitatea elementelor compoziționale întâlnite. Măsurii noi, alternarea bruscă a tempo-urilor, discursul muzical dinamizat sau materialul sonor dens enunțat în registrele extreme ale pianului, complexitatea ideilor și a ritmurilor, limbajul armonic luxuriant și schimbările dinamice de la nuanțe de *ppp* la *ff*, sunt elemente definitorii ce denotă o personalitatea creatoare distinctă și originală, iar „Tendința exagerată a căutării plăcerii, frecventă în stările maniacale este indusă în aceste lucrări prin abordarea temelor menite să provoace senzații puternice, să transmită idei și stări de spirit marcate de exacerbaria sentimentelor” [5, p.102]. Miniaturile lui Vasile Ijac răsfrâng o viziune artistică autentică și o îndrăzneală explorare a expresivității în muzică, demonstrând abilitățile și sensibilitatea compozitorului în crearea unor lucrări cu o valoare artistică incontestabilă.

Referințe bibliografice

1. BODÓ, M. *Creația bănățeană pentru pian în perioada interbelică*. Timișoara: Marineasa, 2005. ISBN 973-631-168-6.
2. STAN, C.T. *Vasile Ijac: părintele simfonismului bănățean*. Timișoara: Eurostampa, 2013. ISBN 978-606-569-648-8.
3. DEMENESCU, V. *Elemente de limbaj muzical modal prezente în creația muzicală europeană în prima jumătate a secolului XX*. Timișoara: Eurostampa, 2014. ISBN 978-606-569-777-5.
4. TOMI, I. *Muzicieni din banat: Lexicon*. Banatul Montan – Banatul Sârbesc. Timișoara: Eurostampa, 2012. ISBN 978-606-569-341-8.
5. ROMAN, I. *Aspecte stilistice în creația pentru pian a compozitorului Vasile Ijac*. Timișoara: Eurostampa, 2020. ISBN 978-606-32-0916-1.